

Alfred Brendel

*Když
dozněl
potlesk*





Vydání této knihy podpořilo
Ministerstvo kultury České republiky



Státní fond kultury ČR

Vydání této knihy podpořil Státní fond Kultury ČR

Alfred Brendel: Nach dem Schlussakkord

Copyright © Hanser Verlag Munchen, 2010

Translation © Helena Medková, 2020

ISBN 978-80-7511-526-3

ISBN 978-80-7511-527-0 (e-pub)

ISBN 978-80-7511-528-7 (pdf)

K ODKCHODU Z KONCERTNÍHO PÓDIA

Ohlížím se za šedesáti lety koncertování a ptám se: Odkud bere člověk sílu, aby vydržel takový život?

Musí mít hlavně talent, tělesnou konstituci a štěstí. Ale ještě mnoho dalšího: sebedůvěru spojenou se sebekritičností, ctižádost spojenou s trpělivostí, vytrvalost bez fanatismu, dobrou paměť, dobré nervy (ty musí mít člověk nejen na pódiu, ale také při čtení některých kritik), vizi (tedy představu, jak rozvíjet nadání, repertoár, osobnost), dále dar soustředění, potěšení z práce, ochotu, schopnost a chuť komunikovat s obecnstvem (třeba jen prostřednictvím hudebního monologu), smysl pro komično, absurditu a paradoxy vlastní situace – a také zdravou porci skepse, aby se nebral příliš vážně.

O to vážněji je nutno brát úmysly skladatelů, v přeneseném slova smyslu i tehdy, když komponují humorně. Sandor Végh jednou řekl, že humor je „jistý druh supervážnosti“. Jean Paul mluví o „odvrácené straně vznešenosti“.

Člověk tedy musí přistupovat k hudbě s vážností a zároveň s lehkostí. Je nutno otevřít se rozmanitým charakterům v hudbě, umět se proměňovat.

Skladatel chce být milován. Arnold Schönberg dokonce od interpreta žádá, aby skladateli „vášnivě sloužil“.

Také interpret potřebuje lásku. Jsem vděčný za všechnu lásku.

Nemohu dostatečně poděkovat skladatelům, kteří mi tento život umožnili, a omlouvám se jim za všechno, co jsem jim provedl. Rozhodně mohu prohlásit, že jsem to nedělal úmyslně – jako někteří hudebníci či divadelníci, kteří dílo svévolně upravují, čímž ho často popravují. Už jen být dílu práv je dost těžké, daří se to dost zřídka a podle mě je to dost vzrušující.

Koncertování jsem nikdy nepovažoval za břemeno. Loučím se s pocitem radosti a vděčnosti.

Dokud žiji, nevyjde doufám žádný můj životopis, autobiografie tedy rozhodně ne. Odpovědi na otázky novinářů, rozhovory, prózy a básně shromážděné na následujících stránkách nemají tuto mezeru zaplnit, avšak těm, jimž nestačí moje lidská a hudební osoba, mohou nabídnout pár autorizovaných pohledů. Rozhovor s Martinem Meyerem je jakýmsi dovětkem k naší společné knize *Ausgerechnet ich* (2001); poprvé byl uveřejněn v 1. čísle časopisu *Akzente* v únoru 2006.

Za souhlas k novému otištění textů, v některých případech revidovaných, děkuji deníkům a časopisům *Neue Zürcher Zeitung*, *Die Zeit*, *The Guardian*, *Le Monde de la Musique* a *Süddeutsche Zeitung*. Článek O sluchu a slyšení jsem původně napsal pro knihu *Die fünf Sinne*, věnovanou Klausu Reichertovi (Fischer Taschenbuch Verlag 2008). Laudatio Petera Hamma, pronesené při udělení Ceny Herberta von Karajan roku 2008, zde vychází jako doslov.

Londýn 2009
Alfred Brendel

ROZHOVOR PRO DENÍK DIE ZEIT

Christoph Siemens a Claus Spahn, 2008

*Pane Brendele, skutečně jste se pevně rozhodl, že už
nebudete koncertovat?*

Absolutně. Moje rozhodnutí je zcela jednoznačné.

Proč chcete přestat?

Nemám k tomu fyzické důvody, loňský rok byl pro mě velmi dobrý. Vlastně jsem chtěl přestat, už když mi bylo 75, jenže potom mě přemluvili (sám sebe jsem také trochu přemlouval), abych ještě dva roky přidal. Ale teď přišla ta pravá chvíle. Považuji také za dobré cítit, že nejsem maniak, že nejsem na koncertování závislý jako narkoman na droze. Vždycky jsem soudil, že hraji dobrovolně. A teď dobrovolně končím.

*Mnozí hudebníci to nedokážou. Měli jsme dirigenty, kteří si
ještě v osmdesáti sjednávali koncerty na deset let dopředu.*

Ano, vím. Chudák Bruno Maderna, s nímž jsem hrál na jeho posledním koncertě, to už byl smrtelně nemocný, také ještě v salonku pro umělce začal plánovat. To není můj případ. Já vidím konec jasně a střízlivě.

S jakým gestem chcete opustit pódium?

Odejdu bez gesta. Nemám gesta rád. A opravdu nesnáším falešné oslavy. Byl bych to nejraději udržel v tajnosti a poté prostě řekl: Tak, tenhle koncert byl poslední, je konec. Ale to nešlo. Takže teď musím cestovat z jednoho posledního koncertu na druhý. Přirozeně mě těší, když obecenstvo projevuje lítost.

Opravdu?

Samozřejmě. Vřelé přijetí, jehož se mi na těchto vystoupeních dostává, je něco krásného. Nehrál jsem zbytečně.

Kdy a kde budete hrát svůj úplně poslední klavírní koncert?

18. prosince 2008 ve Vídni s Vídeňskou filharmonií a dirigentem Charlesem Mackerrasem. Tomu je sice už 82, ale je stále velmi čilý. Budu hrát Mozartův klavírní koncert zvaný *Jeunehomme*; tohle krásné jméno se však už neužívá, protože se před pár lety zjistilo, že dáma, pro kterou Mozart ten koncert psal, se jmenovala Jenamy. Bylo to Francouzka, dcera tehdy slavného tanečníka Jeana Georgese Noverreho, a musela to být skvělá klavíristka. Nevím, jestli byla také krásná, ale ten koncert působí mimořádně inspirovaně. Představuje jeden z největších kvalitativních skoků v Mozartově tvorbě vůbec, jde o jeho první mistrovské dílo.

Když francouzský klavírista François-René Duchable před několika lety končil s koncertováním, dal své křídlo pomocí vrtulníku potopit v jezeře. Co říkáte na takový způsob rozloučení?

Doufám, že to bylo mizerné křídlo.

Bude Vám něco chybět?

Adrenalin. Také z fyziologických důvodů, protože odstraňuje určité svalové a nervové bolesti. Uvidím, jak se s tím vyrovnám, snad lze produkci adrenalinu vyvolat i jinými činnostmi. Přestávám přece pouze koncertovat. Nepřestávám žít. Počínaje létem 2009 mám domluvené přednášky, semináře, literární čtení.

A co Vám určitě chybět nebude?

Ten tlak na výkon, který s sebou koncertování přináší. A některé recenze.

Vždycky jsme si mysleli, že je ignorujete.

Jistěže je beru na vědomí. Chci přece vědět, co se ve světě děje, i když je to deprimující. Sám si však na hudební kritiku nemohu nijak zvlášť stěžovat, jiní jsou na tom mnohem hůř.

*Představme si, že uspořádáte velkou slavnost na rozloučenou
a můžete na ni pozvat kromě živých i mrtvé.*

Koho byste tam chtěl mít?

Vybral bych si jen mrtvé. Rád bych viděl zblízka Shakespeara. Vždyť vůbec nevíme, jak vypadal a jak mluvil. Další by byl určitě Stendhal, toho si velmi vážím, také Edward Lear a Lewis Carroll, dva velcí angličtí básníci nonsensu, také Daniil Charms, báječný ruský surrealista, dále Robert Musil a ještě Monsù Desiderio – to

byl italský malíř ze 17. století, kterého surrealisté znovu objevili, protože na některých jeho obrazech se řítí budovy a někde v koutě se odehrávají vraždy. Tvrdí se o něm, že trpěl schizofrenií, ale jiní říkají: Ne, to byl jeho styl, a velmi úspěšný. Rád bych věděl, zda byl blázen, nebo ne. Ve skutečnosti se jmenoval François de Nomé. Také bych přirozeně pozval Mozarta, rád bych viděl, jak se chová. A také Ginevru de' Benci, italskou šlechtičnu, kterou maloval Leonardo. Její podobiznu považuji za nejkrásnější ženský portrét, jeden z nejkrásnějších obrazů vůbec. A mohla by vzít s sebou i Leonarda. Potom Edwarda Gorreya, amerického kreslíře a spisovatele, ty jeho stručné průpovídky pod jeho obrázky působí stejně rafinovaně jako kresby samotné. To je pro mě dadaista honoris causa.

Na svých koncertech jste v posledních letech pravidelně uváděl Haydna, Mozarta, Beethovena.

Vím, že se říká: Ten hraje pořád totéž. Ale to naprosto není pravda. Hrají mnoho různých skladeb, lidé je často vůbec neznají nebo je viděli jednou na hodině klavíru.

Jako například Mozartovy údajně lehké sonáty?

Ty patří vůbec k tomu nejtěžšímu. Tam záleží na každém tónu, na každé nuanci. Nic se nedá schovat. To je záležitost pro velmi zkušené hráče. Ale někteří klavíristé, když stárnou, již nedokážou svou hru natolik dokonale kontrolovat, jak by to vyžadovaly právě Mozartovy sonáty. Proto se hrají relativně zřídka a bývají z neznalosti podceňovány. Jak výstižně řekl Artur Schnabel, jsou příliš lehké pro děti, příliš těžké pro umělce.

Znamená pro Vás dodnes každý koncert nové studium?

Ano. O to právě jde. Aby si člověk, když dílo nastuduje, neřekl: odškrtnuto, problém jsem vyřešil, teď je na řadě další skladba. Mistrovská díla chtějí, aby s nimi člověk žil. Po určité době se k nim musíme vracet a sbírat další zkušenosti. Skutečná mistrovská díla znamenají pro hráče nevyčerpatelný, věčně tryskající zdroj energie. Úžasné, vždyť s velkou hudbou můžete strávit celý život – a bude to pořád napínavé. Skladba přináší hráči informace. A to je nekonečný proces. Existují dva zásadně odlišné přístupy. Buď se hudebník snaží skladbě naslouchat a trpělivě odhalovat, co ona sděluje a co potřebuje, nebo staví do popředí vlastní ego a chová se jako guvernánka, nařizující skladateli, co by měl dělat. Nejde o to, aby interpret sám sebe popřel, ale aby posloužil dílu.

Stává se Vám často, že cítíte naprostý soulad svého provedení se skladbou?

Někdy člověk velmi dlouho hledá. Ale když máte trpělivost a hrajete skladbu dlouho, přicházejí věci pomalu na kloub...

Zažil jste chvíle, kdy jste si pomyslel: Tohle byla perfektní interpretace?

Člověk musí být vděčný, když se někdy něco takového přihodí. Například živá nahrávka Schubertovy *Sonáty B dur* z koncertu v Londýně, s tou jsem spokojený. Jen vzácně se stalo, že jsem si řekl: Ano, líp bych to nemohl zahrát. To neznámá, že jsem tím věc vyřešil.

*Nezatěžuje Vás ta stálá sebereflexe, nutná při hledání
správné interpretace?*

Já nemám sebedestruktivní sklony, i když skepse je dobrá věc.

*Není problémem současné klavíristické scény, že mnohé
interpretace působí příliš svérázně, vyumělkovaně, protože
vznikly ze snahy lišit se za každou cenu od ostatních?*

Originalita by měla vyrůstat z důvěrné znalosti skladby. Ne z postoje: Teď to musím hrát jinak, protože ten a ten to hrál takhle. To naprosto odmítám. V tom byl odstrašujícím příkladem Glenn Gould.

Pořád ještě považujete Goulda za negativní veličinu?

Zcela oprávněně.

*Jak se v průběhu Vaší dlouhé kariéry proměnil koncertní
život?*

Mohu říci jen, jak tomu bylo na mých koncertech. Na ně chodili posluchači vždycky, navíc i mladí, takže mně vývoj nepřipadá nijak špatný.

Neprožíváme krizi klasické hudby?

Moje zkušenost to nepotvrzuje. Vlastně jsem v této věci nikdy nebyl pesimista. Nebo to řekněme takhle: Jsem pesimista, který se rád nechává příjemně překvapit.

*Upírá se dnes přílišná pozornost na způsob interpretace –
místo na sdělení samotného díla?*

I tady bychom neměli generalizovat. Vezměte si dnešní mladé houslisty a mladé klavíristy – vidíme dvě zcela opačné situace. Máme celou řadu skvělých houslistek, které téměř všechny dokážou zahrát dobře Beethovenův koncert: Lisa Batiashvili, Julia Fischer, Arabella Steinbacher, Viviane Hagner, Hilary Hahn, Janine Jansen – to jsou všechno úžasné hudebnice. A přibývají další. To dřív nebývalo. Skutečně seriózní úroveň! A nezdá se, že to platí jen o ruské houslové škole nebo o žačkách Dorothy DeLayové z New Yorku: to, co slyšíme, je hudba. Kdežto mezi mladými klavíristy, kteří jsou dnes známí, vypadá situace – prosím, existují výjimky! – úplně jinak. Neřekl bych, že všichni dokážou dobře zahrát Beethovenův nebo Mozartův koncert. Těm jde o něco jiného – o sebe prezentaci.

Nebylo tomu tak vždycky?

Ano, takoví klavíristé existovali i dříve. A samozřejmě se i dnes vyskytují jiní. To říkám zcela vážně: naprosto se nepovažuji za posledního představitele určité éry, jak se často píše. Rozhodně na světě žijí mladí hudebníci, kteří mají podobnou představu o hudbě jako já.

Ale v určitém smyslu jste skutečně poslední ze své generace.

Nikdy jsem se necítil jako reprezentant nějaké zvláštní tradice. Pro mě bylo důležité jen jedno – skladba.

Jeden z našich kolegů Vás kdysi označil za „zasloužilého prezidenta Nejvyššího mezinárodního pianismu“. Koho navrhuje do této pozice jako svého nástupce?

Prezidenty nemohu brát vážně. V takových kategoriích neuvažuji. Kdykoli mám čas, poslechnu si mladé klavíristy a snažím se jim trochu pomoci, tedy i velmi mladým, kterým je třeba ještě dát čas. Nejmladšímu z nich je šestnáct a je to skutečně neuvěřitelný případ. Doslova zázračné dítě, nejen jako klavírista, také jako skladatel, matematik a žonglér s pěti míči. Jsem opravdu zvědav, co z něho jednou bude.

Prozradíte nám jeho jméno?

Jmenuje se Kit Armstrong, je to Američan, syn tchajwanské matky, a žije teď v Londýně. Jak ten hraje Bacha, přirozeně a s naprostou kontrolou hlasů, se zdravým rytmem a osobitě, aniž by se prosazoval na úkor hudby, to je ohromně vzrušující. Měl manažery, kteří by ho nejraději rovnou hodili do chřtánu médií. Já ale v žádném případě nechci, aby jeho kariéra pokračovala příliš rychle. Dva roky jsem ho proto silně brzdil. Ale teď se postupně začne ukazovat. Tenhle mladík není typ virtuóza, i když má skvělé prsty. Zná všechny Mozartovy sonáty, Bacha, má základy. Tím se liší od většiny klavíristů, kteří jsou dnes v kurzu. Když pracujete s lidmi podobného nadání, začínáte chápat, co se dělo v mozku takového Mozarta nebo Schuberta. Že někteří lidé dokážou postihnout věci desetkrát rychleji než druzí, a přitom s maximální přesností. Jednou jsem se ho ptal: „Co čteš? Máš asi na čtení málo času.“ Odpověděl: „I read fast.“

Když jsme se ptali na Vašeho nástupce, mysleli jsme spíše na někoho z etablovaných lidí, jako je Pierre-Laurent Aimard.

Pierre-Laurent je můj přítel, neobyčejně si ho vážím. Je to grandiózní hráč hudby 20. století, teď se v repertoáru propracovává ke starší literatuře. Jsou tu i mladší, které sleduji delší dobu a kteří mají budoucnost, například Till Fellner nebo Paul Lewis – ten ještě není v Německu tolik známý.

Ve svých básních se na několika místech zmiňujete o nebezpečných klavírních čertech, kteří číhají mezi klávesami a mají spadeno na klavíristovy prsty. Jaký je Váš vztah k nástroji? Patří k němu i obavy?

Jde o vztah láskyplný – pokud je nástroj skutečně dobrý. V té věci mám ale značné nároky. Chci, aby křídlo bylo intonováno ve všech polohách naprosto vyrovnaně, aby žádný tón nevyčínival, aby dynamické možnosti byly všude stejné, od pianissima po fortissimo. S přibývajícím věkem už hraji jen na klavírech, které dobře znám a které jsou bezvadně udržované. Hrát na příliš mnoha různých nástrojích, to už je dnes pro mě riskantní z čistě fyzických důvodů.

Co to znamená?

V tomto věku musíte zvládat větší odpor a potíže, dokonce můžete mít bolesti. Jste na nástroji velmi závislý. Mladší možná méně. Ti chudáci musejí ještě hrát na všem, co kde stojí. Tomu se vyhýbám. Ve stáří by člověk rád dělal už jenom vlastní chyby, nechce nést vinu za chyby nástroje.

Spočívá rozpor v tom, že ve stáří ubývá sil, zatímco představa o tom, jak by skladba měla znít, je stále preciznější?

Záleží na tom, které skladby hrajete. V posledních letech jsem si velmi přesně vybíral, co hraji, a atletickým kusům jsem se vyhýbal.

Například čemu?

Beethovenově *Sonátě pro Hammerklavier*, Schubertově *Fantazii Poutník*, Lisztově *Sonátě h moll*. Tyto věci jsem hrál dost dlouho, teď hraji jiné. Zbývá toho přece ještě tolik. Před patnácti lety jsem měl potíže s levou paží a musel jsem na pár měsíců vysadit. Snažit jsem se potom více přizpůsobovat svému tělu, což se mi myslím také podařilo.

Jste rád, že nebudete muset tolik cestovat?

Jistě, ale sedět jen doma také není pro mě žádné štěstí. Chci dále navštěvovat výstavy, chodit do divadla nebo objevovat románskou architekturu.

A co klasické zábavy penzistů? Láká Vás třeba ornitologie, budete případně sledovat odpolední televizní pořady?

Ani jedno, ani druhé. Dejte mi s tím pokoj!

Jste typ, který hraje s vnoučaty Člověče, nezlob se, nebo začnete chodit do počítačového kurzu?

Nezapomeňte, že nemám vnuky.